

**Civilni opazovalci za zdravje in okolje: iniciativa za
odgovornost in trajnostni razvoj**
Civic Observers for Health and Environment: Initiative for
Responsibility and Sustainability
COHEIRS

Zdravje in okolje v Novem mestu
*Health and Environment situation
in Novo Mesto*

Poročilo o delavnici
Local Workshop Report

Šolski center Novo mesto
24. 10. 2013

http://www.alda-europe.eu/newSite/project_dett.php?ID=43

Program delavnice

16.00–17.00 Uvodni prispevki

- Oskrba in kakovost pitne vode v Mestni občini Novo mesto (*Istok Zorko, vodja sektorja vodooskrba, Komunala Novo mesto*)
- Vpliv dejavnikov tveganja iz okolja na zdravje ljudi (*Dušan Harlander, dr. medicine, spec., direktor Zavoda za zdravstveno varstvo Novo mesto*)

17.00–17.15 Odmor

17.15–18.55 Debate po metodi svetovne kavarne*

**Pri vsakem izmed omizij je potekala razprava na določeno temo. Udeleženci so vsakih 15 minut zamenjali omizje in s tem temo; moderator omizja je ostajal ves čas isti, nove goste je seznanil z ugotovitvami prejšnjih in z njimi nadaljeval debato. Debata se je tako z vsako menjavo skupine poglobljala.*

1. Kakšna naj bo vloga NVO na področju varstva okolja?
Moderatorica: Maja Žunič Fabjančič (Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto)
2. Ali smo dovolj informirani in okoljsko izobraženi?
Moderatorica: Tina Cigler (Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto)
3. Ali se zavedamo škodljivih vplivov onesnaženega zraka na naše zdravje?
Moderator: Mitja Simič (Društvo Novo mesto)
4. Ali smo zadovoljni s kakovostjo pitne vode?
Moderatorja: Andro Goblon (Društvo Novo mesto) in Goran Makar (Šolski center Novo mesto, Višja strokovna šola, Varstvo okolja in komunale)
5. Kakšen je naš odnos do reke Krke?
Moderator: Igor Šenica (Društvo Bober-okoljsko gibanje Dolenjska)

18.55–19.15 Odmor

19.15–20.00 Poročila z debat in zaključne ugotovitve

Poročilo o delavnici

Vrsta delavnice: 1. lokalna delavnica v Novem mestu v okviru projekta COHEIRS (*Civic Observers for Health and Environment: Initiative for Responsibility and Sustainability/ Civilni opazovalci za zdravje in okolje: iniciativa za odgovornost in trajnostni razvoj*).

Kraj in datum delavnice: Šolski center Novo mesto, četrtek, 24. oktobra 2013.

Vodja delavnice: Tomaž Golob, *predsednik Društva Novo mesto*.

Številčnost udeležbe: 71 udeležencev vseh generacij.

Partnerji v projektu: Nosilec projekta, ki ga v okviru programa Evropa za državljane sofinancira Evropska komisija, je mednarodna organizacija ALDA s sedežem v francoskem Strasbourgu, v projektu pa sodeluje sedemnajst partnerjev iz dvanajstih evropskih držav, med njimi tudi Društvo za razvijanje prostovoljnega dela v sodelovanju z Društvom Novo mesto.

Trajanje projekta: 15. april 2013 – 14. april 2014.

Cilji projekta: V letošnjem letu na predlog Evropske komisije obeležujemo leto zraka. Njegova kakovost vpliva na zdravje ljudi in na podnebne spremembe.

Cilj projekta je zagotoviti primerno raven okoljske in zdravstvene zaščite ter spodbuditi aktivno udeležbo državljanov na področjih okolja in zdravja na lokalni, nacionalni in evropski ravni.

S projektom COHEIRS želimo:

- spodbuditi državljane k prostovoljnemu delu v korist skupnosti;
- krepiti evropsko pripadnost državljanov;
- spodbujati reševanje okoljskih in zdravstvenih vprašanj na lokalnem in evropskem nivoju;
- spodbujati okoljsko prijazne politike;
- promovirati medkulturni dialog;
- prispevati k vključenosti družbi.

Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto in Društvo Novo mesto zato pozivata zainteresirana društva in posameznike, ki želijo biti aktivni v svojem okolju in prispevati svoj delež k bolj kakovostnemu življenjskemu prostoru Novega mesta, da se vključijo v projekt kot bodoči opazovalci. Skupine opazovalcev bodo pod vodstvom projektnih partnerjev nadzorovale stanje lokalnega okolja in bile pri tem še posebej pozorne na tiste vire onesnaževanja, ki imajo neposredne škodljive vplive na naše zdravje. Po drugi strani pa bodo z evropskimi projekti aktivno vključene v mednarodno omrežje, ki jim bo nudilo oporo pri njihovih prizadevanjih, zagovarjalo

njihove pravice na evropskem nivoju in koordiniralo izdelavo priporočil, ki bodo posredovana odgovornim inštitucijam na lokalnem, nacionalnem in evropskem nivoju.

V podporo pozivu bo Društvo za razvijanje prostovoljnega dela v sodelovanju z Društvom Novo mesto do februarja 2014 v Novem mestu organiziralo tri delavnice na temo onesnaženega mestnega ozračja in posledično negativnih vplivov na zdravje prebivalcev mesta. Zaključki delavnic bodo predstavljeni lokalni skupnosti, pristojnim državnim službam in ministrstvu, partnerjem v evropskem projektu in Evropski komisiji v Bruslju.

Temi preostalih dveh delavnic v Novem mestu:

1. **Državlјanska odgovornost in trajnostni razvoj**, 21. 11. 2013
Civic responsibility and sustainable development (Recommendations and solutions on citizens participation solving the concrete situations in the community)
2. **Civilna družba, ekonomski razvoj mesta in okolje**, 16. 1. 2014
Civil society, economic development and the environment (summary of two earlier workshops with the drafting and adoption of the final conclusions and recommendations for decision makers on all levels)

Kratki poročili o uvodnih predavanjih:

Istok Zorko, vodja sektorja vodooskrba iz Komunale Novo mesto:

Oskrba s pitno vodo je po svoji pomembnosti uvrščena v sam vrh dobrin in predstavlja osnovo za kakovostno bivanje ljudi in razvoj lokalne skupnosti. Zakonodaja jo uvršča med javne gospodarske službe, kar pomeni, da njen namen ni pridobivanje dobička, ampak zagotavljanje kakovostne storitve za ceno izvajanja te dejavnosti. Komunala Novo mesto izvaja gospodarsko javno službo oskrbe s pitno vodo na območju osmih občin, kjer oskrbuje okoli 63.000 prebivalcev, upravlja z 19 vodovodnimi sistemi in vzdržuje nekaj manj kot 900 kilometrov vodovodnega omrežja. Največje težave pri oskrbi povzroča povečana motnost pitne vode, ki se na dveh največjih vodnih virih (Jezero in Stopiče) pojavlja v času izdatnejših padavin. Motnost, ki lahko v kritičnih trenutkih preseže dovoljeni normativ za desetkrat, poleg trenutne neustreznosti predstavlja tudi problem onesnaženja cevovoda in s tem poslabšanja kakovosti vode tudi v obdobju, ko ni motenj na vodnih virih.

Rešitev celotne problematike pri oskrbi s pitno vodo je v realizaciji projekta »**Hidravlična izboljšava vodovodnega sistema na območju osrednje Dolenjske**«, ki vključuje izgradnjo dveh vodarn z ultrafiltracijo vode za zagotavljanje stalne kakovosti pitne vode, povečanje vodohranskih zmogljivosti in zamenjavo azbest-cementnih cevovodov za zmanjšanje vodovodnih okvar. Realizacija projekta bo zagotovila stalno kakovost pitne vode in večjo varnost oskrbe za pet dolenjskih

občin. Projekt je v obravnavi na pristojnem ministrstvu že od leta 2007, vendar še danes nimamo zagotovila, da bo financiranje vključeno v okvir kohezijskih sredstev, katerega shema se zaključuje konec leta 2015.

Zorko je poudaril, da je za prehrano namenjeno le 1% celotne načrpane vode (dnevna količina načrpane vode 13 milijonov litrov), ostale količine so namenjene velikim odjemalcem, industriji, pranju....

Dušan Harlander, *direktor Zavoda za zdravstveno varstvo Novo mesto:*

Predavatelj je govoril o vplivih dejavnikov tveganja iz okolja na zdravje ljudi. Poudaril je, da na človekovo zdravje vplivajo predvsem politični, ekonomski, socialni in tehnološki (okoljski) dejavniki. Na prvem mestu sta zrak in voda, pomembni pa so tudi ožje bivalno in delovno okolje, kakovost tal za pridelavo hrane, stopnja varnosti živil ter način predelave odpadkov. Škodljivi dejavniki okolja so vzrok 24% vseh bolezni in 23% vseh smrti. Ob tem se je dotaknil problematike prašnih delcev PM10, ki prodrejo globoko v pljuča – pljučne mešičke, in so posledica onesnaževanja zraka s strani industrije, prometa in kurišč. Rezultati epidemioloških kažejo, da se pri astmatičnih otrocih v dneh z povečano koncentracijo PM10 ali dima poveča število napadov astme. Dolgotrajna izpostavljenost PM10 oziroma življenje v onesnaženem okolju izrazito poveča verjetnost, vnetja dihalnih poti pri otrocih, dolgotrajno vnetje pa povzroči upad pljučnih funkcij že v otroštvu.

Udeležencem delavnice je predstavil katastrofalne podatke za Novo mesto, ki je eno najbolj onesnaženih slovenskih mesto:

Število preseganj dnevne mejne koncentracije PM10 v letu 2013 (v tekočem letu jih je dovoljeno le 35)

merilno mesto	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	okt	nov	dec	skupno
Ljubljana Bežigrad	5	4	2	0	1	0	0	0					12
Maribor center	13	6	5	0	0	0	2	0					26
Celje	11	13	6	0	1	0	0	0					31
Murska Sobota	15	7	2	0	0	0	0	0					24
Nova Gorica	2	1	0	0	0	0	0	0					3
Trbovlje	11	12	5	0	0	0	0	0					28
Zagorje	11	10	5	0	0	0	0	0					26
Hrastnik	2	3	2	0	0	0	0	0					7
Koper	3	1	0	0	0	0	0	0					4
Iskrba	0	0	0	0	0	0	0	0					0
Žerjav	14	15	0	0	0	0	0	0					29
Ljubljana BF	5	4	2	0	0	0	0	0					11
Kranj	6	8	1	0	0	0	0	0					15
Novo mesto	13	13	5	0	0	0	0	0					31
Velenje	2	3	0	0	0	0	0	0					5

Zavod za zdravstveno varstvo Novo mesto meri prašne delce PM10 v Bršljinu za potrebe podjetja URSA. Ob tem se lahko vprašamo, kakšni bi bili šele rezultati meritev v preostalih okoljsko obremenjenih mestnih predelih: ob Kandijski cesti, v mestnem jedru ob prometnih konicah, okoli Šolskega centra Novo mesto, ob mestnih vpadnicah, v bližini ostalih mestnih industrijskih kompleksov,...

Glavni onesnaževalci zraka v mestu so:

- promet;
- industrija;
- individualna kurišča.

Težava je v dejstvu, da z obstoječo metodologijo meritev ni mogoče določiti odstotek odgovornosti zgoraj omenjenih virov onesnaževanja, kar kliče po namestitvi dodatnih merilnih mest v najbolj onesnaženih mestnih predelih in bolj sistematičnem spremljanju in analizi podatkov ter sočasno tudi izdelati kataster hrupa (promet).

Poročila iz debatnih omizij:

1. Kakšna naj bo vloga NVO na področju varstva okolja?

Moderatorica: Maja Žunič Fabjančič (Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto)

1.1 Vloga NVO:

Osnovna vloga NVO je ozaveščanje javnosti, ne samo članov temveč širše zainteresirane ali okoljsko prizadete javnosti, kot tudi odločevalcev in izobraževalnih institucij. NVO morajo zato na področju okoljskih vprašanj biti budni opazovalci in pravočasno pristojne ter širšo javnost opozarjati na perečo problematiko. Pomembno je, da tudi same izvajajo določene okoljsko trajnostno naravnane programe ter v tem pogledu kakovostno sodelujejo z mediji.

1.2 Prednosti:

NVO imajo veliko zaupanje javnosti in vedno večji vpliv v vsakodnevni družbeno-prostorskih pojavih in procesih, saj združujejo interesne skupine in posameznike ter koordinirajo njihova prizadevanja, saj so zlasti posamezniki v tem pogledu nemočni.

1.3 Težave:

NVO se pogosto prepozno aktivno vključujejo v reševanje problemov, tudi zaradi premajhne strokovne podkovanosti, poznavanja virov in zakonodaje ter kadrovskih težav. Težavo predstavlja tudi iskanje skupnega konsenza o želenih ciljih in metodah delovanja, pogosto pa se ustvarja tudi občutek, da prizadevanja NVO nimajo konkretnih učinkov.

1.4 Mreženje in sodelovanje:

Pomembno je, da se NVO združujejo v iskanju istih ciljev in metod delovanja, da prenašajo med seboj in v okolje, v katerem delujejo, primere dobre prakse ter da so aktivne na področju mednarodnega sodelovanja in izmenjave izkušenj ter vezni člen med posameznimi stanovskimi organizacijami.

1.5 Vključevanje:

NVO morajo vršiti stalne in argumentirane pritiske na državne organe in lokalno skupnost ter doseči, da bodo NVO zakonsko vključene v organe odločanja na podlagi zakonsko določenih kvot. Le tako bodo NVO imele določen formalni vpliv na zakonodajo in relevantne dokumente s področja okolja in zdravstvenega varstva.

1.6 Pritiski:

NVO morajo gojiti t.i. »plemenito uporništvu«, kar pomeni, da morajo aktivno delovati in nadzorovati sprego kapitala in politike oz. v tem pogledu zagovarjati mnogokrat zapostavljeni javni interes. NVO bodo s tem v marsičem prevzele naloge in pristojnosti države ali/in lokalne skupnosti.

1.7 Financiranje:

NVO morajo zaradi delovanja v javnem interesu pridobivati tako sredstva lokalnih skupnosti kot države ter se aktivno prijavljati na razne razpise.

2. Ali smo dovolj informirani in okoljsko izobraženi?

Moderatorica: Tina Cigler (Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto)

2.1 Težave:

Ugotavljamo, da nismo dovolj informirani in okoljsko izobraženi, ker medijske informacije niso kakovostne, redne in ustrezno interpretirane. Še več, širši javnosti dostopne informacije so pogosto prirejene s strani naročnika raziskave (onesnaževalca), težavo pa predstavlja tudi sprega med kapitalom in pristojnimi organi odločanja. Mnogokrat so informacije posredovane *post festum*, namesto da bi delovale preventivno. Težava je tudi v pomanjkanju medsebojnega zaupanja ter osebne in družbene odgovornosti. Rešitev je v tem, da se morajo NVO in posamezniki sami prebiti do kakovostnih informacij in jih tudi znati ovrednotiti ter ponovno uporabiti. Tu pa nastopi težava, saj mora informacijska in/ali medijska infrastruktura tovrstna prizadevanja omogočati in podpirati.

2.2 Osebna odgovornost in zgled:

Pomembno je, da smo najprej sami okoljsko ozaveščeni in odgovorni, da sledimo priporočilom in navodilom (npr. ločevanje odpadkov), da prispevamo svoje znanje in čas skupnemu dobremu ter smo sposobnosti vršiti pritisk javnosti na odločevalce (npr. s pismi bralcev).

2.3 Kaj storiti?

Ljudi moramo narediti občutljive za okoljska in zdravstvena vprašanja, saj le tako jih bomo spodbudili k delovanju

2.4 Lokalni ukrepi:

NVO in lokalne skupnosti (npr. mestne krajevne skupnosti) morajo znati angažirati strokovnjake v lokalnem okolju, ki bodo znali in želeli voluntirati, znali prenašati primere dobre prakse v svoje okolje ter sodelovati pri pripravi skupne okoljske agende na lokalnem nivoju. Pomembno je, da smo sposobni identificirati težave ter doseči konsenz o sanaciji, omejevanju ali zaprtju mestnih žarišč onesnaževanja.

2.5 Državni ukrepi:

Država mora s svojimi mehanizmi in telesi zagotoviti kakovostno informiranje javnosti o vseh za zdravje prebivalstva in stanje okolja relevantnih informacijah in se pri tem posluževati tako tradicionalnih kot sodobnih medijev informiranja, se prizadevati za osveščanje javnosti ter sistemsko spodbujati in podpirati NVO na tem področju.

3. Ali se zavedamo škodljivih vplivov onesnaženega zraka na naše zdravje?

Moderator: Mitja Simič (Društvo Novo mesto)

Zrak je dobrina, ki je ne moremo izbirati. Problematike onesnaženega zraka in okolja se zavemo šele z osebno izkušnjo. Začeti moramo pri sebi, tako z vidika vsakodnevnega osebnega prevoza, ogrevanja stanovanja/hiše, kajenja, uporabe pesticidov, itd.

Eden večjih onesnaževalcev zraka in okolja je vsekakor industrija. Podobno kot na področju prometa se tu srečujemo s svojevrstno vrsto kolonizacije in privatizacije javnega prostora, ko interes kapitala prevlada nad širšim javnim interesom. Zato je potrebno vzpostaviti sistemske rešitve, kot so neodvisen, stalen in javno dostopen monitoring, vgradnjo električnih filtrov, bolj uravnovešeno in preiščljeno prostorsko načrtovanje z doseženim najširšim javnim soglasjem, večji pretok informacij in posledično večjo ozaveščenost vseh državljanov.

Odločevalci na lokalnem in državnem nivoju morajo najprej sprejeti ustrezne politike za sistemske rešitve na področju kakovosti zraka in zdravja prebivalstva, državljani pa jih moramo z vso osebno in družbeno odgovornostjo vključevati v naše vsakdanje življenje. Ti ukrepi morajo biti predvsem:

- učinkovitejši javni prevoz;
- kolesarske poti;
- kaznovanje onesnaževalcev;
- onemogočanje lobijev;
- spodbujanje uporabe zelenih virov energije;
- vzgoja in izobraževanje, saj se študenti lahko o teh vprašanjih podučijo šele na fakulteti in ne na srednješolski in osnovnošolski izobraževalni stopnji.

4. Ali smo zadovoljni s kakovostjo pitne vode?

Moderatorja: Andro Goblon (Društvo Novo mesto) in Goran Makar (Šolski center Novo mesto, Višja strokovna šola, Varstvo okolja in komunale)

Glavna vzroka onesnažene vode sta industrija in kmetijstvo. Velik problem je tudi motnost vode ob izdatnejših padavinah na določenih vodnih izviri. Čista pitna voda mora zato kot javna dobrina biti vsem na voljo, zaradi česar je potrebno omejiti gnojenje in škropljenje v bližini vodnih virov oz. v vodovarstvenih območjih. Ena ključnih nalog v prihodnosti, tudi zaradi spremenjenih klimatskih razmer, bo varovanje in vzdrževanje podtalnice. Ob tem se kažejo potrebe po novih črpališčih in rezervnih hrambenih zmogljivostih, kot tudi po zamenjavi dotrajanih cevovodov oz. izgradnji novega regionalnega vodovodnega omrežja.

Voda je nosilka spomina. Sestavljena je iz kisika (oksidacija) in vodika (redukcija). Do razlike v kakovosti vode prihaja zaradi dodanega klora. Voda mora ostati javna dobrina, s katero upravljajo javna podjetja. Vodovodi so bili konec koncev večinoma zgrajeni s samopriskrbo občanov, ki imajo dolžnost in pravico sodelovati pri določanju politik na tem področju in od pristojnih, kot so upravljavci z vodnimi viri in lokalne skupnosti, da izvajajo ustrezen monitoring kakovosti vode, da nenehno zagotavljajo kakovostno vodo in z njo upravljajo gospodarno. Poleg tega si moramo prizadevati za pitje pitne vode iz pipe in ne iz plastenk ter za uporabo kapnice za sanitarne namene, zalivanje, pranje kot tudi tehnološko čiste vode iz čistilnih naprav za določene potrebe industrije.

»Majhni koraki vodijo k velikim ciljem«

5. Kakšen je naš odnos do reke Krke?

Moderator: Igor Šenica (Društvo Bober-okoljsko gibanje Dolenjska)

Reka Krka je onesnažena že na izviru, predvsem zaradi lastnosti propustnega kraškega sveta, v katerega pronikajo gnojilna, fitofarmacevtska sredstva, odplake iz divjih odlagališč, itd. Priča smo nedovoljenim posegom v zaščiteni vodni pas porečja. Res je, da število čistilnih naprav narašča, vendar je še vedno veliko nekontroliranih izpustov neposredno v reko. Veliko težavo nezavidljivo stanje rečne flore in favne od Novega mesta navzdol, ki predstavlja že resno tveganje za ljudi, saj so npr. ribe nasičene s TBT-tributil kositernimi spojinami in težkimi kovinami, kot je PCB. Rešitev bi bila razširitev varovanega območja Natura 2000 in uvedba ekoloških patrolj s sočasno izdelavo katastra onesnaževalcev. Vse to je posledica pomanjkanja politik, strategij in programov varstva porečja reke Krke, kar ni le lokalni temveč predvsem regionalni problem, sočasno pa je potrebno ugotoviti, da na tem področju ni na voljo zadosti usposobljenega kadra.

Ena od razvojno naravnanih rešitev so prav gotovo pilotni projekti, kot je npr. naselitev avtohtonih živalskih vrst in rečnega rastlinja v reko, npr. raka jelševca v območju 2. revirja reke Krke med Žužemberkom in Stražo. Prav gotovo je Krka premalo izkoriščena tudi v pogledu trajnostno naravnane turizma, saj smo priča propadu vrsti mlinov, žag, kopališč in čolnarn. Vendar je ob tem potrebno natančno določiti režim plovbe po reki s plovili na alternativni zeleni pogon ter uvesti finančno in

ekološko vzdržne sisteme odvajanja in čiščenja odpadnih vod, npr. s pomočjo rastlinskih čistilnih naprav.

Voditelj delavnice Tomaž Golob, predsednik Društva Novo mesto. Foto: Mitja Bukovec.

Predavatelj Istok Zorko, vodja sektorja vodooskrba, Komunala Novo mesto. Foto: Mitja Bukovec.

Predavatelj Dušan Harlander, direktor Zavoda za zdravstveno varstvo Novo mesto. Foto: Mitja Bukovec.

Na delavnici je sodelovalo 71 udeležencev vseh generacij. Foto: Mitja Bukovec.

Po uvodnih predavanjih so sledile okrogle mize. Foto: Mitja Bukovec.

Moderator okrogle mize Igor Šenica iz Društva Bober-okoljsko gibanje Dolenjska zapisuje ugotovitve udeležencev. Foto: Mitja Bukovec.

